TEMES D'ACTUALITAT

CRISI DEL COVID-19: IMPACTE I RESPOSTES DE L'ECONOMIA SOCIAL

per Rafael Chaves Ávila
Universitat de València y CIRIEC-Espanya

1. Introducció

Començàvem aquest any 2020 reflexionant i tractant de donar respostes als desafiaments del nostre temps, la crisi climàtica i del medi ambient, el creixement de la desigualtat i de la fam, el repte de la revolució digital i de la 4t revolució industrial, així com el desafiament de la governança i l'estabilitat financera mundial, quan irromp amb una força planetària una nova gran crisi que sacseja i paralitza a tots els països: la pandèmia del coronavirus.

A pocs mesos de la irrupció d'aquest desastre sanitari, els seus efectes han sigut ja devastadors: fins el dia 8 d'agost de 2020, la pandèmia de coronavirus ha contagiat a 19,3 milions de persones en el món i ha causat la mort a 721.000 , un panorama comparable al de la grip espanyola de principis del segle XX. Eixe mateix dia, Espanya comptava amb 314.362 persones contagiades, el país que acumulava més contagis d'Europa. Comptava també amb 27.940 morts pel virus del covid-19 (font: Johns Hopkins coronavirus resource center). En el pla econòmic i a nivell internacional, les caigudes en el PIB, la recessió i la destrucció d'ocupació només tenen precedents en els anys 30. Segons l'INE, la taxa interanual de creixement del PIB espanyol en el segon trimestre de 2020 era d'un -22,1%.

La crisi del Covid-19 evidència la indefugible amenaça per a la Humanitat que suposen les recurrents pandèmies víriques. No obstant això, no es tracta de l'única amenaça externa a la qual s'enfronta. Els desastres naturals, com són els terratrémols devastadors, les inundacions i altres catàstrofes de la Naturalesa continuen sent amenaces, creixents en un context anunciat i real de canvi climàtic global, tal vegada la principal amenaça per a l'Ésser humà. Unes altres greus amenaces, aquesta vegada d'origen humà, com les guerres i els conflictes armats, continuen vives.

No procedeix entrar en els debats relatius a si la crisi del Covid-19 constitueix un cas de cigne negre, de rinoceront blanc, un "efecte Cassandra" o un "efecte Èdip". El que és innegable és que aquesta i les altres pandèmies, els desastres naturals i els conflictes armats es conceben en economia, com a xocs externs no econòmics, o exògens al sistema econòmic, que impacten dura i àmpliament als països a nivell macroeconòmic. Es reconeix que aquest tipus de xocs externs presenten una indubtable major magnitud d'impacte que les recessions estrictament econòmiques. Però també està evidenciat que el marc institucional i l'estructura social i econòmica de un país, incloent l'economia social, poden agreujar o mitigar l'impacte d'aquests desastres.

Per a comprendre els desastres o xocs externs no econòmics, la seua gestió orientada a reduir el seu impacte, així com el paper que poden jugar governs i societat civil, es compta amb la teoria del Cicle de la gestió de les emergències. Aquest cicle de desastres o crisis contempla 5 fases: mitigació, preparació, resposta, recuperació/reconstrucció i desenvolupament. En el text que segueix, s'exposa primer aquest Cicle així com el rol que en ell pot exercir l'economia social. Seguidament s'aborda l'impacte sanitari i la situació d'emergència generats per la pandèmia del Covid-19 per a continuació analitzar la resposta de l'economia social en aquest context crític. L'impacte de la situació d'emergència sanitària i sobretot de les mesures governamentals adoptades per a pal·liar-la, en concret, els confinaments i les mesures de distanciament social, sobre l'economia, el món del treball i l'economia social serà estudiat en l'apartat següent. Finalment, s'analitza la resposta de l'economia social per a mitigar l'impacte econòmic-laboral de la crisi del Covid-19.

***Com citar aquest treball**: CHAVES-ÁVILA, R. (2020): "Crisi del Covid-19: impacte i respostes de l'economía social", Noticias de la Economía Pública, Social y Cooperativa, nº 63, pp. 28-43.*

2. El cicle de la gestió de les emergències, els nous condicionants i el rol de l'economia social

La gestió dels desastres, crisis o xocs externs presenta 5 fases: mitigació, preparació, resposta, recuperació/reconstrucció i desenvolupament.

Figura 1. Fases del cicle d'una crisi d'emergència

Naciones Unidas, Estrategia Internacional para la Reducción de Desastres (http://www.un-spider.org)

La fase de mitigació té per objectiu previndre els eventuals desastres i emergències. En ella s'han de desplegar actuacions dirigides a previndre aquests desastres i reduir la probabilitat que succeïsquen. Contemplen que el desastre siga raonablement possible i tinga impacte apreciable. La fase de preparació té per objectiu dissenyar programes i actuacions dirigides a reduir l'impacte del desastre, especialment en termes de salut i vides humanes, una vegada ha ocorregut. Totes dues fases són anteriors a l'aparició de la situació d'emergència. La fase de resposta té per objectiu respondre, durant el desenvolupament de l'emergència, amb accions concretes que protegisquen la salut i les vides i minimitzen els danys econòmics. La fase de recuperació té per objectiu desenvolupar actuacions de reconstrucció tendents a restablir la situació anterior al desastre, tant en el pla social com econòmic.

Els desastres presenten efectes directes i indirectes, transitoris i/o permanents. Els efectes directes són els relatius a pèrdues de vides i salut i per danys en la infraestructura física. Els efectes indirectes es produeixen sobre l'activitat econòmica, en termes de danys en les estructures empresarials i en forma d'impactes sobre la producció i el comerç. Generalment els efectes indirectes són transitoris, recuperant-se l'activitat econòmica al seu nivell anterior a la crisi.

El context de reconstrucció constitueix una oportunitat per a introduir reformes de gran importància instaurant els fonaments d'un nou model de desenvolupament social i econòmic per al país considerat millor que el model anteriorment existent. El canvi de model presenta generalment resistències i un context d'aquest tipus les altera.

Nous condicionaments socials, institucionals, sanitaris i econòmics

El nou context post-desastre crea condicionaments socials, institucionals, sanitaris i econòmics inèdits fins llavors. És el cas actual derivat de la crisi del Covid-19. En efecte, aquesta crisi ha introduït uns nous condicionants estructurals diferencials:

- en primer lloc, ha imposat una lògica de distància social tant en la societat com en l'economia, traduïda en un allunyament físic entre persones,
- en segon lloc i derivat de l'anterior, ha impulsat la digitalització i el teletreball, formes de relació soci-productiva mancats de contacte físic,
- en tercer lloc, ha afavorit les activitats de consum i treball realitzades en entorns pròxims, caracteritzades per una reduïda mobilitat socioeconòmica, en detriment de les activitats vinculades a la globalització,
- en quart lloc, ha afavorit l'ús del plàstic per la seua idoneïtat profilàctica enfront del contagi, i
- finalment, ha afavorit l'extensió de la desconfiança, la inseguretat, la incertesa i la por a la pèrdua de la salut i la vida.

Entre les principals conseqüències d'aquests nous condicionants es troben, en primer lloc, la potenciació del proteccionisme i la nacionalització de la producció de productes essencials, reduint la dependència dels productes, mercats i cadenes de valor internacionals. En segon lloc, el suport a la ciència i a la reindustrialització nacional i, en tercer lloc, la valorització de la provisió i producció pública de béns i serveis de primera necessitat, com la salut, el crèdit i el rescat empresarial (Lorenzo, 2020).

L'impacte social, sectorial i empresarial dels condicionants de aquest nou context és molt desigual. Ha incidit positivament en les empreses i persones millor posicionades en aquesta nova normalitat i ha perjudicat a les pitjor posicionades. Hi ha nous perdedors i guanyadors i estan emergint noves formes de desigualtat. En efecte, les empreses, sectors i llocs de treball que requereixen de contacte físic-so-

L'evidència empírica demostra que els sistemes amb major nivell de cohesió social, major capital social, major capacitat de mobilització social i més cooperatives i entitats d'economia social, responen i gestionen millor les crisis i pandèmies.

cial, com l'hostaleria, el xicotet comerç, l'oci i turisme, la cultura, les indústries creatives o els serveis personals, anomenats 'sectors de proximitat', estan sent durament afectades. També han sigut perjudicades les activitats lligades a desplaçaments internacionals, com el turisme internacional, viatges per motius familiars o per raons laborals, de reunions i congressos. Aquelles activitats i llocs de treball que poden defugir el contacte físic utilitzant el teletreball i/o que siguen capaços d'adaptar les seues tasques als entorns digitals de les noves tecnologies veuran noves oportunitats de desenvolupament en aquest nou entorn i es veuran molt menys perjudicades. És el cas de moltes activitats de serveis com les d'ensenyament, investigació, serveis financers i administratius. Aquelles persones i empreses marcades per la bretxa digital, és a dir, que no puguen utilitzar aquestes noves tecnologies o no sàpien adaptar-se a aquestes, es veuran progressivament desplaçades i excloses.

El paper de les estructures socials i institucionals del país

La capacitat de les estructures i institucions del país d'encaixar el xoc, d'adaptar-se i de recuperar-se constitueixen factors clau per a enfrontar els desastres o xocs externs. S'ha constatat que l'impacte dels desastres és menor en sistemes socioeconòmics dotats d'institucions i polítiques públiques democràtiques, més igualitaris i dotats de major nivell de recursos, on existeixen més incentius a desenvolupar adequats sistemes de prevenció i de resposta eficaç i immediata. Sistemes socials i institucionals inadequats poden, per contra, amplificar els efectes del desastre. L'evidència empírica demostra que els sistemes amb major nivell de cohesió social, major capital social, major capacitat de mobilització social i més cooperatives i entitats d'economia social, responen i gestionen millor les crisis i pandèmies.

L'Informe de l'OIT (2001) i els estudis de Sampson (2012), Van der Vegt, Essens, Wahlström & George (2015) i Rao, H. & Greve, H.R. (2018) van analitzar la capacitat de resiliència comunitària de territoris enfront dels desastres. Van constatar que, quan major és la capacitat cívica, les infraestructures socials i el capital social existent en una comunitat abans del desastre, menor és l'impacte de la mortalitat deguda a un brot de pandèmia. L'abundància d'entitats d'economia social constitueix un viver de sociabilitat, de resiliència i de recuperació davant les crisis. Aquests estudis revelen que l'estructura social i institucional constitueix un factor decisiu per a atenuar les crisis i afavorir la recuperació. El paper de les cooperatives i l'economia social en aquestes cinc fases és decisiu.

El potencial paper de cooperatives i economia social davant desastres i pandèmies

La contribució de les cooperatives i entitats d'economia social és potencialment rellevant en diverses activitats relacionades amb el cicle de gestió dels desastres, les quals són inherents a les funcions sistèmiques de l'economia social (Chaves i Montsó, 2012). L'Informe de l'OIT sintetitza aquesta contribució com segueix (OIT-Parnell, 2001):

1. En les fases de preparació i mitigació, les cooperatives i entitats d'economia social poden participar en la prevenció i disseny d'actuacions enfront de les amenaces de desastres. Poden, a més, organitzar assistència sociosanitària i econòmica eficaç.
2. Contribueixen a millorar la capacitat d'incidència política de les poblacions potencialment afectades pels desastres, en estar organitzades en cooperatives, per la qual cosa compten amb una millor representació i capacitat d'interlocució tant a l'hora de formular les polítiques de prevenció com, sobretot les polítiques de reconstrucció i recuperació.
3. Les cooperatives i entitats de l'economia social amplien la capacitat col·lectiva de les comunitats per a fer front a les crisis, actuant en nom de les poblacions afectades amb una única veu.
4. Durant la fase d'emergència, presten serveis essencials a la població, mantenen les ocupacions i els mitjans de vida de la població afectada per la crisi.
5. Les cooperatives reduïxen la vulnerabilitat dels

Les cooperatives i entitats d'economia social són agents clau que promouen i catalitzen la transformació socioeconòmica en temps de crisi. Les polítiques de recuperació i reconstrucció han de comptar amb les cooperatives i les entitats d'economia social, recolzant-les decididament, si volen fer un canvi profund.

grups de població més propenses a patir l'impacte negatiu dels desastres.

6. En la fase de recuperació, las cooperatives afavoreixen la reintegració econòmic-laboral relativament ràpida de la població afectada per la crisi al seu patró habitual de vida mitjançant el subministrament de serveis i la creació i manteniment d'ocupació i mitjans de vida.

7. En la fase de rehabilitació, les cooperatives i entitats d'economia social poden ajudar directament en el procés de reconstrucció i poden contribuir a finançar programes de reallotjament de grups socials devastats per la crisi.

8. En la fase de recuperació i reconstrucció, les cooperatives poden ser vectors clau de les polítiques públiques de reconstrucció i desenvolupament l'objectiu del qual va més enllà de restaurar els danys o a tornar al statu quo anterior a la crisi, sinó que plantegen un model de desenvolupament a mitjà i llarg termini. Per això, les cooperatives i entitats d'economia social són agents clau que promouen i catalitzen la transformació socioeconòmica en temps de crisi. En efecte, els canvis estructurals en el sistema són difícils i requereixen d'organitzacions capaces de desafiar les estructures de poder econòmic existents. Les entitats d'economia social solen convertir-se en l'única organització creïble capaç d'exercir seriosament aqueix rol aconseguint un canvi pacífic. Per això, les polítiques de recuperació i reconstrucció han de comptar amb les cooperatives i les entitats d'economia social, donant-los suport decididament, si desitgen realitzar un canvi profund en el model de desenvolupament.

9. Les cooperatives i entitats d'economia social són escoles per a la democràcia. El foment o la restauració de la democràcia sol ser una part important dels programes de resposta a les crisis. Ajuden a desenvolupar ciutadans millor preparats per a exercir el seu paper en un Estat democràtic modern. Perquè el procés de cooperació funcione, les persones involucrades han d'actuar juntes utilitzant formes d'organització democràtiques. Aquesta experiència, al seu torn, ajuda a les persones a construir l'estabilitat política essencial per al desenvolupament sostenible.

10. Després de desastres motivats per raons humanes (guerres i conflictes armats), les cooperatives i entitats d'economia social contribueixen a la construcció de la pau després dels conflictes, al manteniment del diàleg sociopolític en societats molt enfrontades i a la lluita contra la discriminació i la desigualtat social. L'esforç col·lectiu i la participació activa de persones de diferents faccions involucrades en l'acte de cooperació pràctica poden ajudar a crear comunitats més cohesionades, també poden exercir un paper en el procés de reconciliació després del cessament dels conflictes. Finalment, com a organitzacions equitatives de la societat civil, les entitats d'economia social poden ajudar a contrarestar la discriminació, l'odi racial i polític, així com l'alienació i la por.

Aquest Informe de l'OIT (OIT-Parnell, 2001) documenta profusament cadascuna d'aquestes contribucions amb nombrosos casos i estudis pertanyents a realitats de múltiples països del món.

3.- La situació d'emergència derivada de la crisi del Covid-19 i de l'estat d'alarma

Enfront de les epidèmies, les autoritats han d'activar dispositius de preparació i mitigació pertinents. Una vegada desencadenada l'emergència, han de desplegar aquests mecanismes. Entre els dispositius a contemplar en aquestes fases es troben el disposar de suficients i adequats mecanismes sanitaris, des d'instal·lacions de salut (nombre de llits en hospitals), quantitats adequades de respiradors i medicaments (mitjans materials sanitaris), nombre de proves per a detectar contagis de covid-19, equips de protecció adequats i suficients per a metges i infermeres, persones rastrejadores de fenòmens de contagi, així com mitjans materials profilàctics (màscares, bates, etc.) per a treballadors en serveis essencials (forces de l'ordre, escombriaires, personal en farmàcies, supermercats, etc.) i per a tota la població. També ha d'explicar-se amb laboratoris i serveis d'investigació capaces de desenvolupar les necessàries vacunes contra els virus.

Davant l'esclat d'una situació d'emergència sanitària deguda a una pandèmia, la política pública sanitària compta també amb la possibilitat de desplegar estratègies de mitigació o d'eliminació del contagi. La política de mitigació del contagi està basada en la reducció de la densitat social i el distanciament social, amb mesures com l'aïllament i el tractament, la quarantena domiciliària, el tancament d'escoles, col·legis i universitats públiques i privades i de les activitats extraescolars, així com la cancel·lació de reunions massives. Destaquen entre aquestes intervencions no farmacèutiques les mesures de distanciament social per a reduir el contacte entre persones en la comunitat i en el lloc de treball, incloent, la cancel·lació de grans reunions públiques i l'alteració dels entorns i horaris de treball (Center for Disease Control and Prevention, 2007). Al costat d'aquestes mesures es troba la realització de tests selectius i/o massius a la població per a detectar les fonts i trajectòries del contagi.

El xoc sanitari del Covid-19 va exigir previsió, mitigació i resposta eficaç i immediata del sistema sanitari, social i econòmic. A Espanya es va evidenciar que va haver-hi importants manques en elements clau de resposta. Per exemple, el dia 27.2.2020 el Japó, amb 190 contagis en un país amb més de 100 milions d'habitants, va recomanar el tancament de col·legis i la cancel·lació d'actes esportius i culturals massius així com el teletreball i el treball a domicili en quasi la meitat de les prefectures del país. Una setmana després, el 6.3.2020, Espanya superava en contagiats al Japó per 365 enfront de 349. La situació a València (entenem similar a la d'altres ciutats del país) quedava il·lustrada amb la declaració oficial el dia 10.3.2020 de Joan Ribó, Alcalde de València: "Les falles es mantindran mentre sanitat no indique el contrari. (…) Insta a mantindre una actitud no alarmista i de responsabilitat. (…) En aquests moments, València, amb les dades que tenim de persones infectades, no es troba en la situació ni de Vitòria ni de Madrid. (…) Òbviament, els qui han d'assenyalar com actuar són els epidemiòlegs" (Levante-EMV). No s'havia implementat encara cap mesura de contenció.

El 14.3.2020 el Govern d'Espanya decreta l'Estat d'alarma i amb ell, el confinament de la població i la paralització de quasi tota l'activitat econòmica del país fins al dia 21.6.2020. Un confinament de quasi 3 mesos.

La situació d'emergència farà emergir noves necessitats socials, sanitàries i econòmiques:

- necessitats sanitàries: més instal·lacions de salut (llits en hospitals), més respiradors, més productes farmacèutics, més proves detectores de contagi, més equips de protecció individual (màscares, guants, bates, etc.), més personal sanitari, més persones rastrejadores del contagi, més laboratoris i investigacions per a desenvolupar vacunes;
- necessitats de serveis socials: atenció a col·lectius més vulnerables (persones ancianes, persones sense llar, persones amb discapacitat, etc.) des d'atenció personal a realització de compres i tasques domèstiques;
- necessitats de manteniment de serveis essencials com l'aigua, les telecomunicacions, l'energia, la recollida de fem;
- necessitats de provisió d'aliments;
- necessitats de manteniment de rendes i suport financer a empreses paralitzades;
- necessitats d'adaptació de les relacions sociolaborals al nou context, en forma de teletreball i telecomunicacions.

Com en una economia de guerra, l'economia i la societat del país, des de l'inici de l'Estat d'alarma, es reorientaran prioritzant la satisfacció de les citades necessitats. Aquest context va evidenciar grans manques del país, atribuïdes a problemes d'inversió en el sistema sanitari públic durant anys, a una estructura econòmica basada en la deslocalització industrial i per tant altament dependent de les cadenes de subministrament internacionals, la qual cosa ha sigut especialment greu en el cas del clúster productiu sanitari.

Les cooperatives i l'economia social en general s'han implicat decididament en aquesta obstinació col·lectiva enfront de l'emergència, és més, ha sigut un potent agent identificador de necessitats (funció de pionerisme) i un agent oferent clau en les primeres respostes.

4.- La resposta de l'economia social a l'emergència sanitària

L'economia social, les cooperatives, les ONG i el voluntariat han desplegat una impressionant resposta a l'emergència sanitària derivada del Covid19, com era de preveure i fent realitat el que la teoria indica. En la **Carta Oberta de 'Social Economy Europe'** a la Comissió Europea, al Parlament Europeu i al Consell Europeu titulada "Una crisi sense precedents que requereix una resposta sense precedents de la UE per a restablir el progrés econòmic i social" (Social Economy Europe, 2020b) s'especificava la contribució multidimensional de l'economia social europea davant la crisi. Indicava que:

"L'Economia Social està contribuint 1) proporcionant assistència sanitària per a tots, i produint i distri-

buint productes farmacèutics, 2) Prestant serveis socials, especialment per als col•lectius més vulnerables com els ancians, els migrants i refugiats o les persones sense llar, 3) Produint i distribuint aliments a través de cooperatives agroalimentàries i cooperatives de consum, 4) Assegurant la prestació d'altres serveis bàsics com l'energia, l'aigua, les telecomunicacions, la neteja i el reciclatge, 5) Garantint suport financer i assistència tècnica a les empreses d'Economia Social i l'economia real mitjançant bancs cooperatius i ètics, institucions de microcrèdit i cooperatives de crèdit, 6) Sent un important agent industrial en sectors industrials estratègics, inclosa la producció de materials soci-sanitaris i bioservicis, i 7) promovent el teletreball i aplicant estratègies per a assegurar que les ocupacions i l'activitat econòmica es mantinguen durant i després de la pandèmia" (Social Economy Europe, 2020b).

Aquest desplegament de mitjans humans i materials de l'economia social s'ha documentat en múltiples Informes, Bases de dades i Llocs-webs tant de la Comunitat Valenciana i d'Espanya com de la Unió Europea i a nivell internacional.

Per a la **Comunitat Valenciana**, l'Informe del Pacte Mundial Xarxa Espanyola (2020), en el capítol corresponent a la Confederació de Cooperatives de la Comunitat Valenciana, indica que les cooperatives valencianes han desplegat les següents activitats:

"Les cooperatives de farmacèutics han vist incrementat el seu treball.

En la distribució: Els supermercats de cooperatives de consum mantenen el proveïment de productes als seus clients i socis, amb Consum i les franquícies Charter al capdavant, i en La Moixentina, a més s'han reforçat les accions de voluntariat.

En la producció i distribució d'aliments: Les cooperatives agroalimentàries continuen produint aliments per a atendre la demanda; s'han fet donacions de fruita i verdures a institucions benèfiques, o s'ha constituït, un comité de gestió de la crisi.

En el sector de transports: Les cooperatives de transports continuen treballant sense descans per a garantir el proveïment a ciutadans i sectors estratègics.

En els serveis essencials (neteja, serveis socials, etc.): Les cooperatives de treball associat dedicades a serveis comunitaris fan màscares i cobreixen serveis de neteja i SAD. Cooperativa Perruqueria & Estètica ha donat caixes de guants a institucions i hospitals.

Proveïment d'energia: Les cooperatives elèctriques continuen garantint el proveïment d'energia a empreses i llars en tota la Comunitat, però a més estan tramitant la disminució de la potència als comerços, assegurant que no hi ha corts per impagaments i aplicant descomptes en les factures.

Subministrament de productes per a la protecció individual i col·lectiva: Les cooperatives agràries han posat maquinària a la disposició dels ajuntaments per a desinfectar els carrers de pobles. Cooperatives industrials fabriquen materials i roba de protecció. Covalser subministra materials de protecció a diferents sectors cooperatius.

Mesures de suport a socis i clients: La Cooperativa de Viver ha retardat als seus clients hostalers el termini per a pagament de compres.

Les cooperatives de crèdit han obert línies de finançament i crèdit per a mitigar els efectes del coronavirus.

Florida Universitària i Grup Sorolla estan fabricant en les seues impressores 3D pantalles de protecció.

Serveis On-line: Abacus ha desplegat activitats en el seu web (foment de la lectura, recursos didàctics, tallers, conferències).

Les cooperatives d'ensenyament han implementat canals i recursos per a mantindre l'activitat educativa. Cooperatives ofereixen i donen jocs, activitats i tallers via YouTube per a fer des de casa."

A **nivell espanyol**, la Confederació Empresarial de l'Economia Social d'Espanya CEPES va publicar un informe titulat "Iniciatives de les empreses i entitats de l'Economia Social enfront del Covid19"[1].

En aquest Informe es documenten 415 casos d'empreses d'economia social afiliades a aquesta organització representativa que han desplegat una activitat enfront de la pandèmia. En l'Annex 1 s'ofereix més informació sobre aquest Informe. Les activitats en les quals han desplegat la seua acció són: l'àmbit de la salut (61 Empreses), medicalització d'instal·lacions

1.- https://www.cepes.es/documentacion/557.

i cessió d'infraestructures (3 Empreses), reorientació de la producció o serveis per a fabricar materials i roba de protecció (màscares, respiradors, 3D, etc.) (58 Empreses), neteja i desinfecció (48 Empreses), solidaritat, voluntariat i serveis socials (95 Empreses), sanitat, dependència i cura de les persones (10 Empreses), distribució i consum (4 Empreses), serveis essencials de subministrament d'electricitat i aigua (3 Empreses), crèdit financer i assegurances (7 Empreses), educació, ensenyament i formació (13 Empreses), cultura i oci (19 Empreses), readaptació i millora de l'activitat empresarial (96 Empreses) i altres iniciatives solidàries (59 Empreses).

El **voluntariat**, segons l'Observatori del Voluntariat, pertanyent a la Plataforma del Voluntariat d'Espanya (PVE), s'ha multiplicat per tres durant la pandèmia, aconseguint els 4,5 milions de persones benèvoles, d'elles, més de 1,5 desenvolupen la seua activitat voluntària en el marc d'entitats d'acció social[2].

Dues iniciatives singulars que destaquem emanen de Catalunya i Euskadi. La primera és del grup cooperatiu de Mondragón, el qual, a través de la cooperativa guipuscoana Bexen Medical, va adquirir en les primeres setmanes de l'Estat d'alarma maquinària industrial dirigida a produir massivament màscares quirúrgiques en un context d'escassetat d'aquestes al país. Posteriorment altres cooperatives del grup com Onnera, Mondragon Assembly, Cikautxo i Fagor electrònica han reorientat la seua producció adaptant-la a les noves demandes sanitàries procedents de la situació d'emergència (màscares, respiradors, viseres de protecció, entre altres)[3]. La segona és la iniciativa col·lectiva de l'economia social i solidària catalana Fons Cooperatiu per l'Emergència Social i Sanitària[4], un fons de micromecenatge impulsat per diverses entitats com la Fundació Roca i Galés, la Xarxa d'Economia Solidària (XES), el Grup Ressons, entre d'altres, i la Federació de Cooperatives de Treball Associat, la qual ha realitzat a més una important aportació financera. Aquest fons, gestionat per la Fundació Coop57, té per objectiu donar suport financer a iniciatives de l'economia social catalana que donen respostes a l'emergència sanitària, social i econòmica provocada per la crisi del Covid-19.

A nivell europeu, la Comissió Europea, a través de la Unitat (F2) "Clústers, Economia Social i Emprenedoria" (titular: Sra. Ulla Engelmann) de la Direcció General de Mercat Interior, Indústria, Emprenedoria i PIME (DG.GROWTH), manté un espai-web anomenat "Social Economy Community"[5]. En el mateix va activar un espai d'informació i intercanvi "Social economy in the fight against coronavirus"[6]. Compta amb una base de dades integrada per centenars d'iniciatives i accions desenvolupades per l'economia social europea que proporcionen serveis davant la situació de la pandèmia que van des de voluntariat, serveis per a persones majors, solucions tecnològiques i cursos on-line i serveis d'alimentació[7].

A nivell internacional, d'especial interés és el lloc-web de l'Organització Internacional del Treball (OIT/ILO) titulat "Cooperatives and wider SSE enterprises respond to COVID-19 disruptions, and government measures are being put in place" (Respostes de les cooperatives i de l'economia economia social davant la crisi del Covid-19 i mesures governamentals que s'estan desplegant)[8]. En aqueix document es detallen desenes d'exemples de respostes de les cooperatives i l'economia social davant la situació d'emergència, procedents principalment de les seues estructures de segon i tercer grau.

Les respostes estan agrupades en **diversos blocs**:

Bloc 1. Laboral

Mesures dirigides a millorar la seguretat i les condicions laborals en el lloc de treball establides per les empreses d'economia social,

Mesures dirigides a modular l'organització del treball, com l'ampliació del teletreball, la cancel•lació o

2.-https://www.europapress.es/epsocial/cooperacion-desarrollo/noticia-numero-voluntarios-espana-triplica-45-millones-pandemia-20200520141829.html?fbclid=IwAR3GhLnZxpx67XUaBGTK41R0oOyxWESBE1ynb3ENNLhI_lv_vLcn-90UMhI

3.- https://cincodias.elpais.com/cincodias/2020/06/14/companias/1592170599_185639.html

4.- https://www.goteo.org/project/fons-cooperatiu-front-l-emergencia-social-i-sanita

5.- https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/wikis/display/SEC/Social+Economy+Community

6.- https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/wikis/display/SEC/Social+economy+in+the+fight+against+Corona

7.- El web oficial de la Comissió Europea on es fan públiques les polítiques generals de la Comissió relatives a la crisi de l'Coronavirus és el següent: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response_en

8.- https://ilo.org/global/topics/cooperatives/news/WCMS_740254/lang--en/index.htm

posposada de reunions i esdeveniments que requereixen un intercanvi cara a cara, increment en els honoraris de les persones que treballen durant el confinament i recomanació de quedar-se a casa en llicència remunerada als treballadors vulnerables (exemples en Foodstuffs a Nova Zelanda, Calgary Coop al Canadà).

Mesures de protecció dels treballadors, com assegurar que els treballadors de primera línia tinguen accés ininterromput als serveis de guarderia durant tota la crisi de COVID-19 (exemple de Midcounties Coop al Regne Unit).

Bloc 2. Suport amb serveis a les persones

Les cooperatives del sector de la salut han establit fons de suport i distribuït equip de protecció als seus socis, als treballadors d'empreses essencials i als treballadors de la salut que estan en la primera línia de la crisi de l'atenció de la salut pública (casos de les Cooperativa Farmacèutica Ofac a Suïssa, Cooperativa Farmacèutica Bursa a Turquia, Cooperativa Pwiic a França, Fundació Espriu a Espanya, FAESS a l'Argentina).

Les cooperatives de serveis bàsics com l'energia, l'aigua, les telecomunicacions, la neteja, així com de serveis financers han alleugerit els costos operatius, com els càrrecs per mora, han acceptat reduir l'energia contractada sense cost i han acceptat acords especials de pagament als seus socis (casos de NRECA als Estats Units i la cooperativa Som Energia a Espanya).

En els sectors de l'educació i els serveis culturals s'han posat en marxa cursos d'aprenentatge on-line dissenyats per a ajudar les persones a fer front a l'estrés mental de la pandèmia i al tancament en temes com l'estrés, l'ansietat i la depressió en segments interactius i fàcils d'entendre (Cooperative College al Regne Unit, empreses socials d'atenció infantil com ReCreate i Sensational Kids a Irlanda, Erk Pixeu a Etiòpia).

Bloc 3. Cadena de subministrament

Mesures de estabilització de la cadena de subministrament, protegint la producció d'aliments dels xicotets agricultors i mantenint el subministrament de béns a través de cooperatives de consum per a les creixents demandes dels consumidors que passen més temps a casa.

Bloc 4. Innovació i adaptació de la producció

Les cooperatives de producció industrial han reorientat la seua producció cap a béns de primera necessitat com a desinfectants de mans i màscares facials i distribuir-los a les poblacions d'alt risc, incloent als treballadors de primera línia, com els de l'atenció sanitària (com la Federació Cooperativa SEWA o el cas citat de Mondragón).

Bloc 5. Adequació de l'accés a la informació i al teletreball

Les cooperatives i les seues organitzacions representatives han adaptat els seus sistemes d'informació, han desenvolupat plataformes de recursos en línia, videoconferències, reunions telemàtiques de socis, etc.

Bloc 6. Campanyes de recaptació de fons i reorientació dels fons existents per a la fase de recuperació després de la pandèmia.

Els bancs ètics i bancs cooperatius estan mobilitzant fons per a respondre a les conseqüències del brot de COVID-19 a nivell local i nacional (membres de la FEBEA, com el cas del fons català citat).

Bloc 7. Activitat d'incidència política per a obtindre mesures d'emergència dels governs

Les entitats d'economia social i les seues entitats representatives han realitzat accions d'incidència política sobre governs i organitzacions internacionals a fi de canviar l'actual paradigma de desenvolupament i enfortir el sistema multilateral i les xarxes de solidaritat (estructures com RIPESS, AIM, FairBnBcoop).

Han reclamat als governs la inclusió de les cooperatives i altres entitats d'economia social en els plans d'emergència i de reconstrucció, així com estar representats en els grups de treball i comités d'emergència establits a nivell local i nacional (Aliança del Sector d'Empreses Socials a Austràlia, Cooperatives del Regne Unit, Aliança Cooperativa Italiana, NCBA als Estats Units, CEPES-Confederació Espanyola d'Empreses d'Economia Social a Espanya).

Han demanat la creació de fons d'ajuda específics que permeten a les cooperatives i altres organitzacions d'economia social i solidària mitigar els efectes negatius de les crisis i ser socis més eficaços en la prestació de serveis, especialment per als més vulnerables (p. ex. COOP Europa, la Confederació Espanyola d'Empreses d'Economia Social a Espanya, la Xarxa Europea d'Empreses d'Integració Social, Fòrum Nazionale Terzo Settore a Itàlia, Social Economy Europe i ACEVO al Regne Unit).

Una altra iniciativa que posa en evidència nombroses iniciatives solidàries enfront de la crisi del COVID-19 és el projecte interuniversitari i internacional SOLIVID. Inclou un mapa col•laboratiu i un banc de recursos on-line sobre aquestes iniciatives. Bona part

poden categoritzar-se dins de l'àmbit de l'economia social[9].

5.- Impacte econòmic i laboral de la crisi del Covid-19 en l'economia espanyola

La crisi del Covid-19 ha tingut també un enorme impacte en l'economia i en el món del treball.

L'impacte en el PIB és la manera d'evidenciar sintèticament la profunditat de la crisi, desconeguda des dels anys trenta i quaranta. Segons Eurostat, conseqüència de les mesures adoptades pels governs en la lluita contra el virus, especialment del confinament en la primavera pel Covid-19, la caiguda mitjana del PIB dels països de la Unió Europea va ser del 12,1% durant el 2° trimestre de 2020, període principal del confinament, i del 3,6% durant el primer trimestre. L'impacte a Espanya va ser major: caiguda del 18,5% en el 2n trimestre i del 5,2 en el 1r. Algunes regions, com la Comunitat Valenciana, Catalunya i Canàries, acusen un descens major, entre el 21 i el 22,1% en el 2n trimestre. Als països del nostre entorn la crisi econòmica també tenia un fort impacte: França, -13,8% en el 2n trimestre, -5,9% en el 1r, Itàlia: -12,4% en el 2n trimestre i -5,4% en el 1r, Alemanya: -10,1% en el 2n trimestre i -2% en el 1r. els Estats Units, el govern del qual havia 'prioritzat l'economia', no quedava al marge, registrant una reducció del seu PIB en un 9,5% en el 2n trimestre d'aquest mateix any.

La naturalesa de la crisi del Covid-19 és diferent a anteriors crisis. Les mesures governamentals de lluita contra el coronavirus, en concret, el confinament i en menys mesurada el distanciament social, han paralitzat literalment el gruix de l'economia, excepte els seus serveis essencials. S'estima que una aturada en un 50% de l'activitat econòmica general durant un mes genera una contracció del PIB anual del 4%. A causa de les interrelacions econòmiques, una paralització econòmica té diverses conseqüències: primer, el derivat del propi confinament, que paralitza sectors no essencials per restriccions governamentals, per restriccions a la mobilitat i distanciament social, que afecta directament la reducció en l'activitat, al nivell d'ocupació i al nivell d'ingressos de la població afectada; segon, afecta a la demanda, que la qual a causa de raons de mobilitat i distanciament, no pot exercir-se, o a causa de la reducció en els seus ingressos, es contrau; tercer, la paralització de sectors genera desproveïment en altres sectors, interrompent la cadena de valor, la qual cosa és especialment greu quan són subministraments internacionals; quart, genera incertesa i empitjora les expectatives de consumidors i inversors , que redueixen les seues compres de béns duradors i el nivell d'inversió. La crisi del Covid-19 genera, per tant, un xoc d'oferta però també una contracció de la demanda (IVIE, 2020) .

Segons l'Informe del Banc d'Espanya 2019, el nombre d'empreses en situació d'alta en la Seguretat Social s'ha reduït des del mes de març i ha augmentat el nombre d'empreses en concurs de creditors. D'altra banda, on exemple de l'impacte de la forta caiguda en la demanda internacional, derivada de la paralització de l'activitat econòmica, es constata en diferents matèries primeres, com el petroli. El preu del barril Brent es va situar en un mínim, per davall dels 20 dòlars a l'abril, fins i tot el seu referent de Texas va arribar a cotitzar en negatiu el 20 d'aqueix mes, quan desembre de 2019 el preu superava els 60 dòlars el barril. Després de la primavera de confinaments el preu va tornar a pujar situant-se en l'entorn això dels 42$.

L'impacte en l'ocupació també és forta. Diferents organismes, com l'FMI, Comissió Europea, Banc d'Espanya i Govern d'Espanya, preveuen una significativa destrucció d'ocupació: la taxa d'atur augmentarà del 14% al desembre de 2019 a l'entorn del 19-21% a la fi de 2020. Al desembre de 2019 existien 19,4 milions de persones afiliades a la Seguretat Social i l'atur registrat ascendia a 3,1 milions, mentre a l'abril va passar respectivament a 18,4 milions i 3,8 milions. L'impacte de la crisi en la primavera del 2020 és eloqüent: segons el Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions, el nombre d'afiliats a la Seguretat Social es va reduir en 752.000 llocs de treball (el 3,9% del total) entre mitjans de març i finals de maig. A aquesta destrucció d'ocupació se sumen els treballadors afectats per expedients de regulació temporal d'ocupació (ERTE), 3 milions de persones, i els treba-

9.- https://www.solivid.org/construimos-un-mapa/?lang=es

10.- Pérez, F. y Maudos, J. (2020): Impacto económico del coronavirus en el PIB y el empleo de la economía española y valenciana. Valencia: Instituto Valenciano de Investigaciones Económicas (Ivie).

lladors autònoms en situació de cessament temporal d'activitat (1,4 milions)[11].

Impacte en la desigualtat i la incertesa. L'impacte de la crisi també ho ha sigut en termes d'increment de la desigualtat. Com indica l'Informe del Banc d'Espanya de 2019 abans citat, la major part de l'ajust en destrucció d'ocupació ha recaigut sobre els treballadors temporals, els quals han computat el 77,2% de la reducció en persones afiliades a la Seguretat Social des del començament de la crisi. A més, la crisi del Covid-19 ha incidit "amb major intensitat sobre els col·lectius més vulnerables, la qual cosa previsiblement suposarà una deterioració addicional en els nivells de desigualtat". L'informe de la OIT de 2020 dedicat a la crisi del Covid-19 indica que les desigualtats socials i territorials estan produint un impacte diferenciat de la crisi, accentuant les desigualtats. No menys rellevant és la intensificació de la incertesa entre les persones, les empreses i els treballadors.

Impacte desigual de la crisi del Covid-19 per branques d'activitat i per característiques de l'estructura empresarial. Un altre element fonamental d'aquesta crisi és el seu impacte desigual per branques d'activitat econòmica i per tipus d'empreses segons la seua situació economicofinancera. El seu major o menor adequació als nous condicionaments imposats per aquest nou context (veure apartat 2), en concret, els lligats a la consideració de serveis essencials, a la proximitat en la seua oferta i consum i a la possibilitat d'utilitzar les noves tecnologies digitals (teletreball, comerç online, etc.) condicionarà el seu nivell d'impacte econòmic i laboral a curt i mitjà termini. El període de confinament ha aprofundit el procés de digitalització de l'economia, també de l'economia espanyola, intensificant la utilització del teletreball, del comerç electrònic i de la docència online, tendència que molt probablement s'accelerarà en el futur immediat.

Aquells sectors i empreses amb majors dificultats per a digitalitzar-se o en situació de vulnerabilitat empresarial deguda al seu elevat endeutament i els seus problemes de liquiditat tindrien majors dificultats. En aquest context, l'Informe IVIE[12] indica que la crisi del Covid-19 presenta impacte negatiu major en l'economia valenciana per la seua major especialització econòmic-empresarial precisament en empreses i sectors més vulnerables a aqueixes variables: en sectors com l'hostaleria i les activitats turístiques, el comerç així com les activitats artístiques, recreatives i d'entreteniment, per la seua estructura empresarial dominada per PIMES, i per un major pes relatiu del treball temporal, empleats indefinits però amb poc temps en l'empresa i treballadors amb menor formació.

Diversos estudis han analitzat l'impacte heterogeni per sectors d'aquesta crisi[13]. L'Informe d'IVIE identifica tres grups de sectors segons nivell d'impacte, tant econòmic com en ocupació:

a) baix: agricultura, algunes manufactures (p. ex. indústria agroalimentària), energia, algunes branques de serveis (p. ex. telecomunicacions) i serveis públics;

b) medi: diverses branques de manufactures i de serveis (p. ex. financers, consultoria i altres activitats relacionades amb la informàtica, serveis d'informació);

c) elevat: comerç, turisme, hostaleria, transport, cultura i espectacles, serveis professionals, construcció, etc.

La incidència de la crisi del Covid-19 en l'ocupació durant la primavera ha sigut heterogènia. La variació en el nombre d'afiliats a la Seguretat Social i el nombre de persones en situació de ERTE és reveladora. Segons l'Informe del Banc d'Espanya 2019 algunes branques del sector serveis haurien acusat més durament la crisi, com són les activitats artístiques, oci i entreteniment, l'hostaleria, l'educació, les activitats administratives i serveis auxiliars, el comerç minorista, el transport. La indústria i el sector de la construcció haurien patit una caiguda intermèdia, mentre el sector primari, les activitats sanitàries i de serveis socials, el sector financer i d'assegurances i els sectors de subministrament d'aigua, sanejament i residus a penes s'haurien vist afectats.

11.- Banco de España. Informe anual 2019 (2020): El impacto de la pandemia en España y la respuesta de la política económica. Banco de España, Madrid.

12.- Francisco Pérez y Joaquín Maudos (coord.) (2020): La superación de la crisis del Covid19 en la Comunidad Valenciana, Informe IVIELab, Valencia.

13.- Vegeu, per exemple, Collado, J.C. y Rodríguez, M.T. (2020): Impacto económico Coronavirus 2020. Efectos generados por la interrupción de la actividad económica en España, Cátedra Prospect-UV-GV, Valencia.

Dos dels sectors més afectats per la crisi del Covid-19 són el turisme[14] i la cultura i les indústries creatives[15].

Il•lustració 1. Variació d'afiliats a fi del mes de maig, per sectors d'activitat

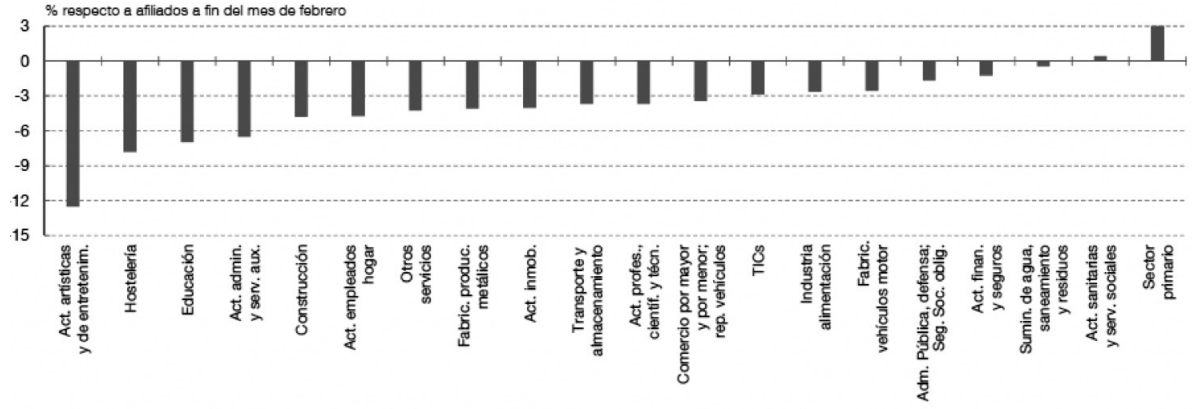

Il•lustració 2. Incidència d'ERTES en maig, per sectors d'activitat

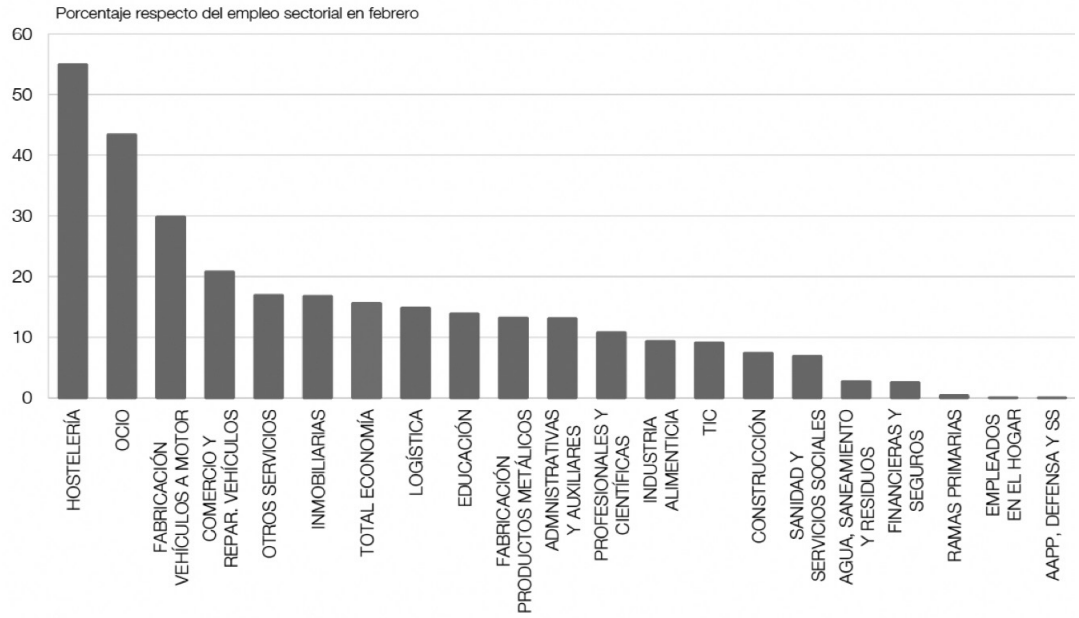

Font: Banc d'Espanya sobre la base de Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions.

14.- Pitarch, MD (2020): "Turismo y vulnerabilidad territorial: capacidad de resiliencia de los diferentes modelos turísticos frente a la crisis pandémica del coronavirus en España", en: Simancas, M.R., Hernández, R., & Padrón, N. (2020). Turismo pos-COVID-19: Reflexiones, retos y oportunidades, Universidad de La Laguna, La Laguna.

15.- http://www.econcult.eu/wp-content/uploads/2020/07/Covid-Report-Valencia_compressed-1.pdf

Abeledo, R., Bacete, G.; Sendra, M. (2020): Impacte de la crisi de la covid-19 sobre les organitzacions i agents culturals de la Comunitat Valenciana, Econcult-Universitat de València, Valencia.

Un desafiament principal per a l'economia i les empreses és el de la digitalització i, en concret, el d'estendre el teletreball degut al condicionament del distanciament social pel problema del contagi.

Diverses entitats han oferit dades sobre aquest tema. Eurostat va revelar que en 2018 el percentatge d'ocupats entre 15 i 64 anys que treballava a distància a Espanya era del 7,5% enfront del 13,5% de mitjana de la UE, molt lluny de països com Suècia, Finlàndia o Països Baixos que superaven el 30%). L'imperatiu del teletreball amb la pandèmia ha obligat a estendre aquesta pràctica laboral. Un estudi del Banc d'Espanya realitzat a l'abril de 2020 va estimar que el percentatge de treballadors potencials teletreballadores a domicili podria aconseguir el 30,6%.

L'Oficina Internacional del Treball (OIT) va realitzar un informe sobre "El Covid-19 i el món del treball" on abordava l'impacte de la crisi en l'ocupació[16]. L'OCDE també va publicar el seu informe anual sobre Employment Outlook dedicat a "Seguretat laboral i crisi del COVID-19"[17]. Anàlogament, l'institut d'estadístiques laborals dels Estats Units ofereix dades reveladores de la realitat del teletreball per branques d'activitat econòmica, nivells d'ingressos dels treballadors, sectors institucionals (públic, privat i entitats sense ànim de lucre), categories laborals, entre altres. Revela significatives diferències[18]: és major el teletreball entre persones amb major nivell d'estudis, en ocupacions de tipus professional, directius i venedors, en sectors financers, de serveis professionals i informacionals i en la indústria manufacturera, en el sector sense lucre (enfront del sector públic i privat lucratiu), entre els treballadors a temps complet i entre els treballadors amb salaris més elevats. Per contra, la majoria dels treballadors de la manufactura, el comerç minorista, l'oci, la construcció i el transport a penes poden treballar des de casa. Un panorama similar ofereix l'Informe del Banc d'Espanya 2019: els treballadors de l'agricultura, el servei domèstic, la construcció, l'hostaleria i les activitats sanitàries i de serveis socials, així com els treballadors joves i poc formats no podrien beneficiar-se tant potencial per a la utilització d'aquesta modalitat de treball com la resta de sectors (veure gràfica 3). A més, el teletreball requereix d'inversió en equipaments, tant en els domicilis com en l'empresa, en formació laboral en noves tecnologies i en adequació en salut i conciliació laboral.

Gràfica 1. Percentatge de treballadors amb teletreball, observat i potencial, 2019

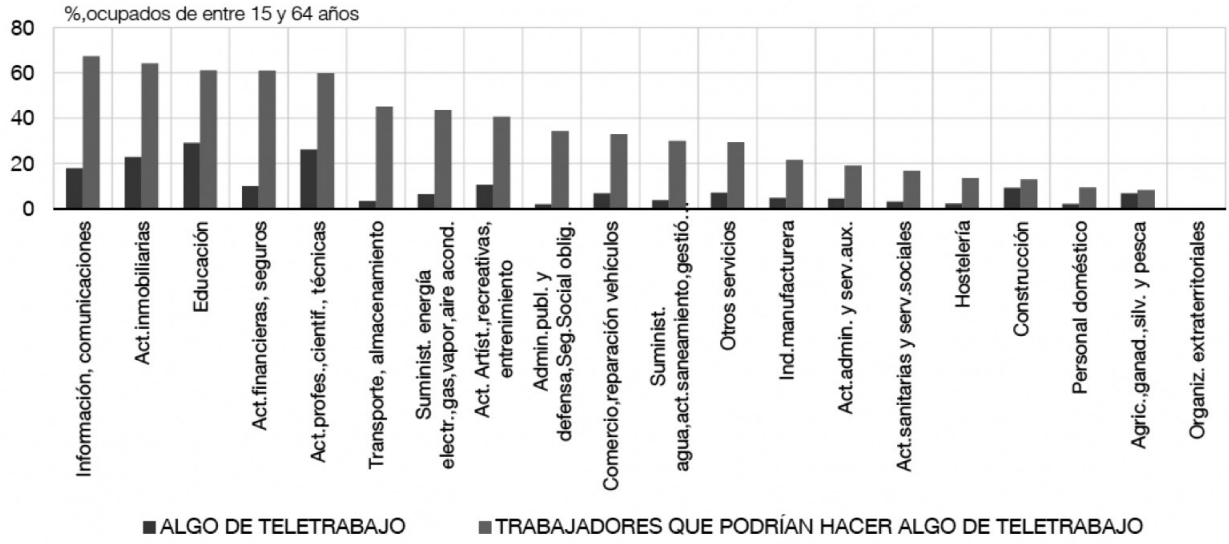

Font: Banc d'Espanya, Eurostat (Labor Force Survey, 2018) i Institut Nacional d'Estadística (EPA, microdades de la submostra anual de l'any 2019).

16.- ILO (2029): COVID-19 and the world of work. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf

17.- OECD (2020): Employment Outlook, special issue "worker security and the COVID-19 crisis" https://www.oecd-ilibrary.org/employment/oecd-employment-outlook-2020_1686c758-en

18.- https://www.bls.gov/news.release/flex2.t01.htm

6.- Impacte econòmic i laboral de la crisi del Covid-19 en l'economia social

L'economia social europea, espanyola i valenciana, també ha acusat un fort impacte de la crisi del Covid-19. Fins al present són escassos els estudis que oferisquen dades empíriques relatives a aquest impacte.

Un informe d'àmbit europeu, basat en una mostra de 275 entitats, titulat "L'impacte del covid-19 en les empreses d'economia social a Europa", de Social Economy Europe (veure Annex 2), és revelador. Com no podia ser d'una altra manera, la immensa majoria de les empreses i entitats de l'economia social europea enquestades (el 88%) van afirmar que la pandèmia i el confinament van afectar durament en la seua activitat i que aquesta va tindre un fort impacte en l'ús de les seues entitats (71% dels enquestats). La resiliència d'aquest sector és important: el 43% de les entitats enquestades considera que serà capaç de recuperar-se plenament dels efectes de la crisi en els pròxims mesos, mentre entorn del 40% dubte sobre la seua capacitat de recuperació total i el 15% considera que no podrà recuperar-se.

El desigual impacte sectorial en l'ús de la crisi del Covid-19, evidenciat en la resta de l'economia, també es constata en l'economia social. L'estudi de Social Economy Europe revela que la incidència en termes d'ocupació ha sigut major en els sectors de serveis socials, educació i formació, neteja, seguretat i altres serveis personals, hosteleria/restauració i turisme, activitats administratives i de serveis de suport, Reparacions i Cultura, esports i oci. Els sectors menys afectats, per aquest ordre, són el subministrament d'aigua i energia, indústria manufacturera, sector agrari, transport així com serveis d'informació i comunicació i construcció (veure Annex 2).

La reestructuració laboral esdevinguda en les entitats d'economia social europea en el context d'aquesta crisi revela un patró similar a l'ocorregut en l'anterior crisi: reestructuracions en els equips de treball, sobretot amb reduccions de jornada laboral, reestructuració de funcions, acomiadaments i reduccions salarials i on és possible, increment del treball voluntari (Chaves i Zimmer, 2017). L'informe de Social Economy Europe revela el següent ajust entre les entitats enquestades: e l31,5% de les entitats van implantar mecanismes de desocupació temporal, el 18% va reduir o va suspendre activitats, el 14% d'entitats van procedir a reduir la jornada laboral de part o tota la plantilla, el 12% va recórrer a l'acomiadament laboral i la no renovació de contractes. Una minoria, el 7%, ha introduït o ampliat el teletreball com a manera de desenvolupar l'activitat laboral.

La incidència de l'impacte laboral sembla haver sigut menor en les entitats i empreses d'economia social, revelant la seua major resiliència. En la Comunitat Valenciana, segons dades de la Conselleria d'economia sostenible de la Generalitat Valenciana, fins al 3.6.2020 es van presentar 65.384 sol·licituds d'Expedients de Regulació Temporal d'Ocupació (ERTE) que afectaven 412.714 treballadors. De les sol•licituds, el 85,1% eren d'empreses del sector Serveis, 8,7% de la Indústria, 5,8% de la Construcció i 0,4% de l'Agricultura. Els treballadors afectats per aquests ERTES pertanyien en un 68,7% al sector Serveis, 26,4% a la Indústria, 4,6% a la Construcció i 0,3% a l'Agricultura, revelant amb això que el major impacte s'ha produït en els Serveis. L'Informe Randstad (2020) indicava que a data 14.7.2020, el 9,8% dels treballadors de la Comunitat Valenciana continua en ERTE, percentatge similar a la mitjana espanyola (9,9%). A data de 28.7.2020, després de l'Estat d'alarma, es van registrar algunes més sol·licituds de ERTE, aconseguint el número total de 66.358 i afectant 426.638 treballadors. A data de 29.6.2020, segons la Tresoreria General de la Seguretat Social, les empreses van rescatar 206.709 treballadors dels ERTE, és a dir, el 49,2% dels quals es van veure afectats, i a 27.7.2020 257.657 treballadors, el 60,4% dels afectats. Els treballadors immersos no compten en la xifra d'aturats. Amb data 2.7.2020, el nombre d'aturats registrats en la Comunitat aconseguia la xifra de 485.019 persones.

Doncs bé, segons la mateixa Conselleria d'economia sostenible de la Generalitat, a data 2.7.2020, el nombre de sol·licituds d'ERTE de força major presentades per cooperatives pujava a 300, el 0,5% del total de sol·licituds presentades que afecten el 0,42% dels 421.000 treballadors de cooperatives. Aquest menor impacte de la crisi en les cooperatives es constata també amb les dades oferides pel Govern Basc: fins al 18.6.2020, 500 cooperatives, de les 1300 actives, van tramitar ERTE. Aquests expedients afecten a aproximadament la meitat de la plantilla, mentre en la resta

19.- https://drive.google.com/file/d/1gD87T6wQJGgPPLUOlAOT3btwR8AJfXVQ/view
Fiorelli, J & Gafforio, L (2020): The impact of covid-19 on social economy enterprises, Report of Social Economy Europe, Brussels.

d'empreses privades amb ERTE les ocupacions afectades van aconseguir el 80%. Això evidencia el significatiu menor impacte dels ERTE en el sector cooperatiu i per tant la seua resiliència empresarial i laboral.

Per a l'àmbit del Tercer Sector, diversos estudis han proporcionat dades sobre l'impacte de la crisi del Covid-19 . Un d'ells és l'Informe Impacte del Covid-19 en entitats no lucratives, elaborat per la Fundació Deloitte, en col·laboració amb l'Associació Espanyola de Fundraising i la Fundació Lleialtat . Aquest estudi es basa en una enquesta realitzada a 170 entitats de tot el territori espanyol al maig de 2020 i les aportacions de 161 panelistes empresarials.

En aquest estudi, la major part d'entitats enquestades operen l'activitat de les quals és principalment essencial, en el sentit determinat en el Decret de l'Estat d'alarma. Són els sectors d'Inserció social, Discapacitat i Salut. Amb el confinament i el distanciament social, més del 45% indica tindre dificultats per a realitzar la seua labor i un 17% ja no pot dur-la a terme. La seua demanda social i l'emergència social derivada de la crisi han incrementat significatiu: on 31% d'entitats han experimentat un augment en el nombre de beneficiaris. El 57% de les organitzacions ofereix habitualment ajuda de primera necessitat (alimentació, kits d'higiene, recer, roba, ajudes directes per a necessitats bàsiques, etc.) en aquesta crisi, però és significatiu que quasi la meitat de les entitats (49%) haja començat o augmentat a donar aquestes ajudes durant el confinament.

La crisi ha tingut el seu impacte en el pla financer, amb una deterioració significativa, com va succeir en l'anterior crisi: un 70% preveu una reducció en les aportacions privades d'empreses i particulars. En menor mesura però també en perspectiva de reducció es troben els ingressos previstos procedents del finançament públic i del finançament propi.

Un increment en la demanda acompanyat d'una deterioració economicofinancera ha tingut el seu subsegüent impacte laboral, reestructurant les plantilles: el 52% de les organitzacions enquestades indica que ha adoptat mesures d'ajust laboral o preveu fer-ho en el curt termini. Segons aquest Informe, és el doble d'entitats que les que informen haver-lo fet en la crisi de 2008, revelant la major profunditat d'aquesta crisi. De les quals han portat accions, la meitat (el 27% del total d'organitzacions enquestades) ha optat pel ERTE, el 20% per la reducció de la jornada, 10% per vacances retribuïdes i un altre 10% per reducció d'ocupació. Els ERTE i les reduccions de jornada s'han aplicada proporcionalment més en les entitats no lucratives de gran grandària (250 empleats o més).

El tercer sector ha demostrat una gran capacitat per a adaptar-se a la modalitat del teletreball: més del 75% de les entitats entrevistades han afirmat haver pogut incorporar aquesta modalitat laboral sense cap problema o amb alguna dificultat inicial puntual. Per part seua, el nombre de voluntaris s'ha reduït per a un 47% d'entitats a causa del confinament.

20.- Un altres dos informes d'interés són: 1) el de l'Equip de l'Observatori Basc del Tercer Sector Social (2020) L'impacte del Covid-19 en les organitzacions del Tercer Sector Social d'Euskadi, elaborat a partir d'una mostra de 184 organitzacions basques.

*https://3*seuskadi.*eus/que-fem/altres-investigacions/el-impacte-del-*covid-19-en-les-organitzacions-del-tercer-sector-social-de-*euskadi-2020*

i el de l'Institut d'Innovació Social de ESADE Carreras, I. i Sureda, M. (ed) (2020): El tercer sector davant la crisi del Covid 19, ESADE, Barcelona, basat en la metodologia de fòrums d'experts.

https://www.esade.edu/itemsweb/wi/research/iis/publicacions/2020-tercer-sector-crisis-covid-19.pdf

21.- Celma, F., Benavides, A. i Soler, G. (dir) (2020): Impacte COVID-19 en entitats no lucratives, Fundació Deloitte, Associació Espanyola de Fundraising i Fundació Lleialtat https://www.fundacionlealtad.org/wp-content/uploads/2020/05/impacto-covid-19-entidades-no-lucrativas-ok.pdf

En el nou escenari de reconstrucció, el potencial de l'economia social ha de fer-se valer, sobretot en les polítiques de reconstrucció i recuperació, conferint-li un espai i rol principal.

7.- Conclusions i escenaris post-crisi covid-19

La crisi del Covid-19 ha demostrat ser una de les crisis més importants del nostre temps. Constitueix un xoc assimilable als xocs provocats per desastres naturals i guerres. A més del seu altíssim impacte sociosanitari, en termes de salut i de vides humanes, aquesta crisi està impactant en les economies, en el món del treball, en les desigualtats i en la manera de relacionar-se.

L'economia social ha demostrat ser un actor important durant l'emergència sanitària, ha respost a la pandèmia de COVID-19 des de múltiples fronts: amb provisió de serveis socials i sanitaris, ajudes de primera necessitat, subministrant aliments i equips de prevenció, suport financer, educació i capacitació, sensibilització, organització de l'ajuda comunitària, reconversió de les cadenes de subministrament, entre altres. Però també ha patit l'elevat impacte econòmic i social.

Ara bé, en el nou escenari de reconstrucció, el potencial de l'economia social ha de fer-se valdre sobretot en les polítiques de reconstrucció i recuperació, conferint-li un espai i rol principal. Com indica el Position Paper de la UNTFSSE - United Nations Inter-Agency Task Force On Social And Solidarity Economy-, l'aprofitament de tot el potencial de l'economia social i solidària dependrà fonamentalment de la voluntat dels governs de co-dissenyar i co-implementar les polítiques públiques i les mesures de recuperació dins d'un enfocament de múltiples actors, incloent a la pròpia economia social. Això significa apostar per un nou model de desenvolupament social i econòmic més "centrat en les persones i sensible al planeta".

Referències bibliogràfiques

- Abeledo, R., Bacete, G.; Sendra, M. (2020): *Impacte de la crisi de la covid-19 sobre les organitzacions i agents culturals de la Comunitat Valenciana*, Econcult-Universitat de València, Valencia (consultado el 1.9.2020: http://www.econcult.eu/wp-content/uploads/2020/07/Covid-Report-Valencia_compressed-1.pdf)
- Banco de España (2020): *Informe anual 2019. El impacto de la pandemia en España y la respuesta de la política económica*. Banco de España, Madrid.
- Celma, F., Benavides, A. y Soler, G. (dir.) (2020): *Impacto COVID-19 en entidades no lucrativas*, Fundación Deloitte, Asociación Española de Fundraising y Fundación Lealtad (consultado el 1.9.2020: https://www.fundacionlealtad.org/wp-content/uploads/2020/05/Impacto-COVID-19-Entidades-no-lucrativas-ok.pdf)
- Center for Disease Control and Prevention (2007): *Interim pre-pandemic planning guidance: Community strategy for pandemic influenza mitigation in the United States*. (consultado el 1.9.2020: https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/pdf/community_mitigation-sm.pdf).
- CEPES (2020): *Informe "Actuaciones e iniciativas de las empresas de economía social ante el covid-19",* Confederación Empresarial de la Economía Social de España, (consultado el 1.9.2020: https://www.cepes.es/documentacion/557)
- Chaves, R. & Monzón, J. L. (2012): "Beyond the crisis: the social economy, prop of a new model of sustainable economic development", *Service Business*, 6(1), 5-26.
- Chaves, R. & Zimmer, A. (2017): *El tercer sector en España y en Europa: crisis, barreras en su desarrollo y estrategias de resiliencia en los sectores de la acción social, la cultura y el deporte*, Publicacions de la Universitat de València, Valencia.
- Collado, J.C. y Rodríguez, M.T. (2020): *Impacto económico Coronavirus 2020. Efectos generados por la interrupción de la actividad económica en España*, Cátedra Prospect-UV-GV, Valencia.

L'aprofitament de tot el potencial de l'economia social i solidària dependrà fonamentalment de la voluntat dels governs de co-dissenyar i co-implementar les polítiques públiques i les mesures de recuperació dins d'un enfocament de múltiples actors, incloent-hi a la pròpia economia social.

- European Union Webgate (2020): *The social economy in the fight against corona* https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/wikis/display/SEC/Social+economy+in+the+fight+against+Corona
- Fiorelli, J & Gafforio, L (2020): *The impact of covid-19 on social economy enterprises*, Report of Social Economy Europe, Brussels.
- Instituto de Innovación Social de ESADE Carreras, I. y Sureda, M. (ed) (2020): *El tercer sector ante la crisis del Covid 19*, ESADE, Barcelona (consultado el 1.9.2020: https://www.esade.edu/itemsweb/wi/research/iis/publicacions/2020-tercer-sector-crisis-covid-19.pdf).
- Lorenzo, A. (2020): "Las 30 normalidades que impondrá el coronavirus cuando acabe la crisis", *El Economista*, 26.4.2020.
- Observatorio Vasco del Tercer Sector Social (2020): *El impacto del Covid-19 en las organizaciones del Tercer Sector Social de Euskadi*, (consultado el 1.9.2020: https://3seuskadi.eus/que-hacemos/otras-investigaciones/el-impacto-del-covid-19-en-las-organizaciones-del-tercer-sector-social-de-euskadi-2020)
- OECD (2020): *Employment Outlook, special issue "worker security and the COVID-19 crisis"* (consultado el 1.9.2020: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/1686c758-en.pdf
- OECD - Noya, A., Bulakovskiy, M. & Rijpens, J. (2020): *Social economy and the COVID-19 crisis: current and future roles*, OECD, Brussels.
- OIT/ILO (2020): *Cooperatives and wider SSE enterprises respond to COVID-19 disruptions, and government measures are being put in place* (Respuestas de las cooperativas y de la economía economía social ante la crisis del Covid-19 y medidas gubernamentales que se están desplegando) (consultado el 1.9.2020: https://ilo.org/global/topics/cooperatives/news/WCMS_740254/lang--en/index.htm)
- OIT/ILO (2029): *COVID-19 and the world of work*. (consultado el 1.9.2020: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf)
- Pacto Mundial Red Española (2020): *Dossier especial COVID-19: recursos y acciones de la Red Española del Pacto Mundial* (consultado el 1.9.2020: https://www.pactomundial.org/2020/05/dossier-especial-covid-19-recursos-y-acciones-de-la-red-espanola-del-pacto-mundial/)
- Parnell, E. (2001): *The Role of Cooperatives and other Self-Help Organizations in Crisis Resolution and Socio-Economic Recovery*, ILO, Cooperative Branch and IFP/Crisis (InFocus Programme on Crisis Response and Reconstruction).
- Pérez, F., y Maudos, J. (2020): *Impacto económico del coronavirus en el PIB y el empleo de la economía española y valenciana*. Valencia: Instituto Valenciano de Investigaciones Económicas (Ivie).
- Pérez, F. y Maudos, J. (coord.) (2020): *La superación de la crisis del Covid19 en la Comunidad Valenciana*, Informe IVIELab, Valencia.
- Pitarch, MD (2020) "Turismo y vulnerabilidad territorial: capacidad de resiliencia de los diferentes modelos turísticos frente a la crisis pandémica del coronavirus en España", en: Simancas, M.R., Hernández, R., & Padrón, N., *Turismo pos-COVID-19: Reflexiones, retos y oportunidades*, Universidad de La Laguna, La Laguna.
- Rao, H. & Greve, H.R. (2018): "Disasters and Community Resilience: Spanish Flu and the Formation of Retail Cooperatives in Norway", *Academy of Management Journal*, 61, 5-25.
- SOCIAL ECONOMY EUROPE (2020): *Carta de Social Economy Europe a la Comisión Europea para una apuesta decidida por la economía social* https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2020/04/Carta-abierta-de-SEE-a-los-l%c3%adderes-Europeos-Tiempo-para-la-solidaridad.pdf
- UNTFSEE (2020): *What role for the SSE in the post covid crisis? Official statement*. (consultado el 1.9.2020: https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/publications/WCMS_748794/lang--en/index.htm)

Annex 1. Extracte de l'Informe "Actuacions i iniciatives de les empreses d'economia social davant el covid-19" de CEPES – Confederació Empresarial Espanyola de l'Economia Social[22]

La Confederació Empresarial Espanyola de l'Economia Social (CEPES) amb la col·laboració de les seues 27 socis membres i les seues empreses associades presenta en aquest informe una mostra de 415 empreses d'Economia Social i la seua actuació davant el COVID19. L'estat d'alarma declarat el passat dia 14 de març pel Govern d'Espanya ha suposat un canvi sense precedents en l'activitat econòmica i en la vida dels ciutadans. En aquest context, la solidaritat ha emergit des de molts vessants de la societat i de les empreses. En aquest complex escenari estan les empreses d'Economia Social, moltes d'elles treballant sense descans per a garantir el benestar dels ciutadans. Un especial agraïment a totes elles, focalitzades fonamentalment en el sector agroalimentari, pesca, distribució, consum, financer, sanitari, electricitat, subministrament d'aigua, dependència, atenció a col·lectius amb discapacitat, persones sense sostre i menors en situació de risc social o neteja entre altres. Malgrat la seua intensa activitat, aquest informe recull com moltes d'elles estan donant grans quantitats d'aliments els destinataris dels quals són institucions benèfiques, malalts, personal sanitari i els col·lectius socials més castigats pel coronavirus. També moltes d'elles estan reforçant les seues accions de voluntariat. En aquest informe també es vol destacar l'important paper de les empreses d'Economia Social dedicades a la sanitat, atenció a majors, persones dependents, col·lectius amb discapacitat o col·lectius vulnerables i en exclusió, que no han cessat la seua activitat malgrat la complexitat d'alguns moments per no comptar amb els materials de protecció necessaris. Un altre sector que està jugant un paper important, són les empreses d'Economia Social del sector de la neteja i bugaderies, que sumen a les seues tasques habituals una especial desinfecció de supermercats, hospitals i centres de treball per a garantir la seguretat de tots les persones En aquest escenari incert i complex, les Cooperatives de Crèdit, estan jugant un paper importantíssim per a dotar de liquiditat a les empreses d'Economia Social i dissenyar en temps rècord productes financers ad hoc per a pal·liar els efectes del coronavirus amb l'objectiu final d'ajudar a mantindre l'activitat i les ocupacions. Per elles i per moltes altres que continuen actives, reinventantse i transformant la seua activitat i posant en marxa actuacions amb un gran nivell de compromís, solidaritat i intercooperació, es presenta aquest informe amb l'objectiu de llançar a la societat un missatge de reconeixement, de responsabilitat social, de solidaritat, de superació i de l'esforç que aquest model empresarial està exercint en aquests dies d'emergència nacional. Un model empresarial centrat en les persones.

L'informe recull informació de grans empreses, pimes o petites empreses de tot el territori i d'una diversitat de sectors econòmics com a Indústria, Bancari, Sanitat, Assegurances, Hotels, Elèctric, Agroalimentari, Ramader, Sanitari, Consum, Distribució, Ensenyament, Dependència, Social, Tecnològic, Cultural, Construcció, Cultura i oci són admirables els casos de nombroses empreses d'Economia Social de diferents sectors, que estan reorientant i adaptant la seua producció per a fabricar materials i roba de protecció i assegurar el proveïment de proximitat o per a posarse al servei de la sanitat espanyola, medicalitzat cadenes hoteleres o cedint instal·lacions per a albergar a col·lectius en exclusió. L'objectiu, ajudar i mantindre l'activitat i les ocupacions. Els gestos de solidaritat, i de compromís amb l'entorn són nombrosos, des de posar a la disposició dels Ajuntaments la maquinària per a desinfectar els carrers dels nostres pobles a mobilitzar voluntaris per a distribuir menjars, atendre famílies vulnerables o donar joguets. Igualment important és la capacitat d'adaptació de moltes elles per a continuar oferint els seus serveis en aquesta situació de confinament. El #yomequedoencasa ha suposat una extraordinària reinvenció dels productes i serveis online, així com del sector educatiu focalitzat en la cooperatives d'ensenyament estan mobilitzant tots els seus recursos per a seguir amb l'activitat for-

22.- Informe "Actuaciones e iniciativas de las empresas de economía social ante el Covid-19" de CEPES, https://www.cepes.es/documentacion/557.

mativa per mitjans telemàtics.

Les experiències empresarials estan classificades sobre la base dels següents epígrafs:

• Iniciatives productives en l'àmbit de la salut (61 Empreses d'Economia Social) - Iniciatives de medicalització d'instal·lacions i cessió d'infraestructures (3 Empreses d'Economia Social) - Iniciatives empresarials que han reorientat la seua producció o serveis per a per a fabricar materials i roba de protecció (màscares, respiradors, 3D, etc.) (58 Empreses d'Economia Social)

• Iniciatives preventives en l'àmbit de la salut: neteja i desinfecció (48 Empreses d'Economia Social)

• Iniciatives Solidàries (Donacions, actuacions de Voluntariat i altres accions d'acció social) (95 Empreses d'Economia Social)

• Iniciatives de sector de la sanitat, dependència i cura de les persones (10 Empreses d'Economia Social)

• Iniciatives del sector de la distribució i el consum (4 Empreses d'Economia Social)

• Iniciatives del sector financer per a injectar liquides i del sector assegurador (7 Empreses d'Economia Social

• Iniciatives del sector de l'educació, ensenyament i formació (13 Empreses d'Economia Social)

• Iniciatives del sector elèctric i de subministrament d'aigua (3 Empreses d'Economia Social

• Iniciatives relacionades amb la cultura i l'oci (19 Empreses d'Economia Social)

• Iniciatives de readaptació i millora de l'activitat empresarial (96 Empreses d'Economia Social)

• Altres iniciatives solidàries (59 Empreses d'Economia Social)

Annex 2. Extracte de l'Informe "L'impacte del covid-19 en les empreses d'economia social a Europa", de Social Economy Europe[23]

Objectius i metodologia

Social Economy Europe, a instàncies de la Comissió Europea, ha elaborat un estudi dirigit a conéixer l'impacte de la crisi de Covid-19 en les empreses i organitzacions de l'economia social que té afiliades aquesta organització europea, les mesures de les quals s'han beneficiat durant la pandèmia, els obstacles als quals s'han enfrontat i, les necessitats actuals d'aquestes entitats.

L'elaboració de l'Informe va comptar amb un qüestionari que va ser respost per 274 entitats de diversos països i branques d'activitat econòmica. L'objectiu de l'enquesta era llançar llum sobre la realitat de les empreses i organitzacions de l'economia social durant la pandèmia de Covid-19. Les principals preguntes van ser les següents:

Com ha impactat la crisi en la seua entitat? Considera que es recuperarà en el futur pròxim? S'ha vist afectat l'ocupació en la seua organització? En cas afirmatiu, de quina manera? Es va establir un sistema de suport eficaç a nivell nacional i local del qual pogueren beneficiar-se les empreses d'economia social? Ha comptat amb ell?

L'impacte de Covid-19 en les empreses i organitzacions de l'economia social

La primera dada important a esmentar és que el 88% dels enquestats afirma que la pandèmia i el confinament van afectar durament la seua activitat.

El 71% dels enquestats sosté que la crisi de Covid-19 va tindre un fort impacte en l'ocupació dins de les seues empreses o organitzacions.

La incidència de la crisi del Covid-19 ha sigut desigual segons els sectors d'activitat econòmica. Agrupant les respostes per sectors, considerant que havien enquestats que podien seleccionar més d'un sector, els resultats van ser els següents:

23.- https://drive.google.com/file/d/1gD87T6wQJGgPPLUOlAOT3btwR8AJfXVQ/view.
Fiorelli, J & Gafforio, L (2020): The impact of covid-19 on social economy enterprises, Report of Social Economy Europe, Brussels.

Els sectors que revelen haver patit més en termes d'ocupació són: serveis socials (14,5%); educació i formació (14%) i neteja, seguretat i altres serveis personals (13%).

Li segueixen els sectors de Hoteleria/Restauració i turisme (11,5%), activitats administratives i de serveis de suport (10,5%), i finalment la reparació de béns personals i domèstics, la reutilització i el reciclatge, així com la cultura, els esports i l'oci (9%).

Els sectors menys afectats, per aquest ordre, són el subministrament d'aigua i energia, indústria manufacturera, sector agrari, transport així com serveis d'informació i comunicació i construcció.

Ajust laboral en les entitats de l'ES durant la crisi del Covid-19

L'ocupació ha sigut colpejat de diferents maneres. Es va demanar als enquestats que explicaren els principals efectes en l'ocupació dins de les seues empreses. És important destacar que, com la pregunta estava oberta, les empreses van respondre amb múltiples tipus d'impacte; la majoria d'elles van esmentar més d'un.

El 31,5% dels enquestats es van veure afectats en el sentit que es van establir plans de desocupació temporal.

El 18% va patir reducció o suspensió d'activitats; relacionat amb això, el 14% dels enquestats va esmentar la reducció de la jornada laboral.

El 12% dels enquestats va haver d'acomiadar al personal (en alguns casos a la totalitat de la plantilla), incloent la no renovació de contractes dins de les mesures adoptades.

Al voltant del 7% han introduït o millorat el teletreball.

Previsió de recuperació de les entitats de l'ES

El 43% de les entitats europees de ES enquestades considera que serà capaç de recuperar-se plenament dels efectes de la crisi en els pròxims mesos.

Al voltant del 40% dels enquestats no estan segurs de la seua capacitat de recuperació total, i el 15% va dir que creu que no podrà recuperar-se.

Mesures específiques de política pública activades i valoració de la seua eficàcia. Selecció de països

Bèlgica

El 92% dels agents de l'economia social belga enquestats han declarat que s'han beneficiat de mesures nacionals, regionals i/o locals, o d'ambdues. Entre les mesures positives més citades, la prima de 5.000 euros és, amb molt, la més popular.

Altres disposicions esmentades són: ajuda financera general, suport parcial a l'ocupació, aplicació i continuació de subvencions especials, ajornament de pagaments o terminis, ajuda logística, subministrament d'equip mèdic i simplificació administrativa. No obstant això, aquestes no sempre van resultar suficients. En l'anàlisi dels obstacles amb què entropessen les empreses, sembla que les mesures són febles, confuses quant a la seua claredat informativa. La lentitud administrativa, incloses les demores en els pagaments, representa un altre problema. Això se suma al problema que les mesures són temporals i deixen a les empreses en una situació d'amenaça financera en finalitzar l'ajuda.

Les empreses i organitzacions de l'economia social també s'enfronten a problemes tècnics relacionats amb els virus, com la necessitat de posar en quarantena les mercaderies i la conseqüent lluita per l'espai d'emmagatzematge, així com la dificultat general de seguir les normes d'higiene relacionades amb el subministrament d'equip mèdic o les normes de distanciament social.

França

Totes les empreses i organitzacions d'economia social franceses que van respondre al qüestionari van declarar que es beneficiaven de mesures nacionals, o de mesures regionals i/o locals, o d'ambdues. En particular, els actors francesos de l'economia social es van mostrar satisfets de la informació i del suport aportat per les organitzacions de suport a l'economia social que van respondre, esmentant en particular les Cambres Regionals d'Economia Social i Solidària (CRESS) i el paper d'interlocució exercit per la Cambra Francesa d'Economia Social i Solidària (ESS-France). A més, els enquestats van indicar estar satisfets amb les ajudes financeres generals (inclosos els préstecs bancaris, les subvencions i l'ajornament dels pagaments), els terminis ajornats i el subministrament de material de protecció.

Els enquestats també van esmentar mesures específiques que apreciaven especialment, com els plans

locals de suport a l'economia social, amb un esment específic a Grenoble. Entre els obstacles esmentats, alguns dels més comuns són: la lentitud administrativa, la falta d'informació o la dificultat per a accedir a ella, la feblesa de les mesures regionals i el caràcter temporal de les ajudes financeres. Les associacions semblen tindre dificultats en particular, ja que són un tipus d'empresa d'economia social que sovint no pot accedir a mesures específiques.

Espanya

Quasi el 80% dels enquestats espanyols van declarar que s'han beneficiat de les mesures nacionals, o de les regionals, o d'ambdues. En particular, les iniciatives positives són: préstecs garantits de l'Institut de Crèdit Oficial Espanyol (ICO); accés més flexible a les prestacions per desocupació, perquè una empresa no haja d'assumir un programa d'acomiadament (ERE) o mantindre llocs de treball que de fet no existeixen; plans de desocupació temporal (ERTE) i accés a la indemnització per acomiadament.

Els qui van veure obstacles per a accedir a l'ajuda nacional o regional, esmenten principalment la falta de suport específic a l'economia social, i que els plans solen estar pensats per a grans i mitjanes empreses.

Annex 3. Position Paper de la UNTFSEE - Document de la United Nations Inter-Agency Task Force On Social And Solidarity Economy", Juny 2020, "Quin paper per a l'economia social i solidària en la recuperació posterior a la crisi del covid-19"[24]

1. Covid-19: Impactes en les vides, les economies i el planeta

A tot el món s'han registrat més de 6 milions de casos confirmats de COVID-19, entre els quals es compten quasi 400 mil morts. Aquesta terrible pandèmia va provocar la declaració d'emergència nacional en molts països i la imposició de restriccions sense precedents no sols al moviment de persones sinó també a nombroses activitats econòmiques. La creixent demanda d'atenció sanitària urgent i l'augment del nombre de morts estan exercint pressió sobre els sistemes nacionals de salut. La pandèmia està pertorbant les cadenes mundials de subministrament i el comerç internacional. Amb quasi 100 països que han tancat les seues fronteres nacionals en els últims mesos, el moviment de persones i els fluxos de turisme s'han detingut de manera abrupta. Segons estimacions de la OIT, 436 milions d'empreses (inclosos 389 milions de treballadors autònoms) es troben en sectors d'alt risc (manufacturers, serveis d'alimentació i hosteleria, comerç). La OIT estima que s'han perdut 305 milions de llocs de treball a tot el món.

Les persones, dones i homes, empresaris i treballadors, veuen les seues vides, les seues families, el seu treball i les seues empreses en perill. Aquesta situació no afecta a tots per igual. Les dones, els inmigrants, els desplaçats forçosos, els pobles indígenes, les persones amb discapacitat, les comunitats vulnerables, els joves, els treballadors de l'economia informal o submergida i els que compten amb contractes de treball precaris, són alguns exemples dels col•lectius més afectats per les conseqüències de les mesures de reclusió, com el tancament d'empreses i de les activitats no essencials. Al voltant de 1.600 milions de treballadors de l'economia informal es veuen greument afectats per les mesures de confinament i/o pel treball en els sectors més afectats. Segons les estimacions, el primer mes de la crisi és responsable d'una disminució del 60% dels ingressos dels treballadors del sector informal a tot el món. S'espera que la disminució aconseguisca el 81% a Àfrica i Amèrica Llatina.

Aquesta crisi econòmica té altres impactes, un dels més importants és l'impacte en el dret a l'alimentació i la nutrició. Els treballadors informals remunerats diàriament, ara confinats a les seues cases, ja no te-

24.- UNTFSEE (2020): What role for the SSE in the post covid crisis? Official statement. https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/publications/WCMS_748794/lang--en/index.htm

nen els mitjans per a adquirir aliments. Això no sols inclou als països menys desenvolupats, sinó que també les persones de classe baixa i mitjana dels països desenvolupats han recorregut als bancs d'aliments per a accedir als subministraments d'aliments bàsics. Cada vegada és més evident que les desigualtats preexistents en diverses dimensions estan diferenciant l'impacte de la crisi del Covid-19. Addicionalment, les desigualtats a l'interior dels països i entre ells també poden agreujar-se com a conseqüència de la crisi. Hi ha proves que les afeccions preexistents -que augmenten el risc de contraure el virus- es donen amb major freqüència en els grups desfavorits i més vulnerables, els quals compten amb menors probabilitats d'accedir a una atenció sanitària de qualitat, o més probabilitats de viure i treballar en condicions que augmenten el risc d'infecció. A més, els efectes nocius per a la salut humana i planetària procediran de noves fonts a mesura que el món s'enfronte a la COVID-19: increment dels residus perillosos, com els equips de protecció personal, l'electrònica i els productes farmacèutics; acumulacions d'aigües residuals i un enorme ús de detergents, desinfectants i solucions antimicrobianes.

2. Després de la Crisi del Covid-19: Per una millor Normalitat

La pandèmia ha posat de manifest moltes fragilitats en les nostres economies i ha aprofundit les desigualtats existents, al mateix temps que ha posat en relleu la necessitat de resiliència, innovació i cooperació. Els problemes anteriors a la crisi, entre ells la insuficient quantitat i qualitat d'ocupació, les creixents desigualtats, el calfament del planeta i l'emigració, la insostenibilitat de l'actual sistema alimentari industrial, empitjoraran considerablement com a conseqüència de les mesures adoptades per a contrarestar l'emergència sanitària.

És la pitjor crisi, en el pla humanitari, social i econòmic, des de la Segona Guerra Mundial. La pregunta clau ara és, una vegada que l'emergència sanitària acabe, volem tornar al món com era abans de COVID-19? Quin futur volem?

Dependrá de nosaltres trobar respostes que ens guien a un món que oferisca a totes les persones, durant moltes generacions, un futur millor. Com va esmentar el Secretari General de l'ONU, "tenim la responsabilitat de recuperar-nos millor. La crisi financera de 2008 va demostrar clarament que els països amb sistemes de protecció social sòlids eren els que menys patien i els que es recuperaven més ràpidament dels seus efectes". És necessari abordar les causes fonamentals del desenvolupament excloent i insostenible per a forjar un futur diferent. Repensar la forma en què fem negocis serà crucial per a assegurar una recuperació "centrada en les persones i sensible al planeta". Un planeta sa és fonamental per a recuperar-se de la pandèmia de COVID-19 i per a previndre futures malalties, que es transmeten en les interaccions entre éssers humans i animals. L'establiment de sistemes que garantisquen l'accés a la prestació universal de serveis de qualitat, com l'atenció sanitària, l'educació, el sanejament i la protecció social, que són fonamentals per a reduir les desigualtats, és fonamental per a construir societats més resistents a les crisis futures. L'ajust dels models empresarials és fonamental per a sostindre les empreses agroalimentàries i les cadenes de subministrament durant i després de la COVID19. Abordar els desafiaments permanents i ja impostergables de la transició climàtica, digital i demogràfica i les seues repercussions en el món del treball és fonamental per a renovar la justícia social i l'accés a una vida digna per a tots.

3. L'economía social i solidària: actor clau d'una recuperació "centrada en les persones y sensible al planeta"

En l'era post-COVID-19 serà necessari promoure la cooperació, oferint serveis bàsics de manera diferent, recuperant i creant ocupació decent a través de models organitzatius de producció diversos i complementaris.

Les empreses i organitzacions de l'Economia Social i Solidària (entitats d'ESS), per la seua pròpia naturalesa, són particularment aptes per a la producció de béns i serveis on el treball és el factor estratègic. Això és encara més cert en el cas dels serveis socials. Les entitats d'ESS tenen una estructura de propietat que atribueix drets a diversos interessats i, per tant, tenen una estructura de governança més inclusiva i democràtica, que dona veu a tots els interessats. Aqueixa governança democràtica funciona tant interna com externament. La democràcia s'exerceix internament mitjançant la promoció de la participació i el compromís en el diàleg social com a part de la iniciativa. A més, les entitats d'ESS s'esforçan per garantir que s'escolte una pluralitat de veus en l'esfera pública, contribuint així a l'emancipació dels grups i les comunitats. Aquesta ciutadania activa i responsable és imprescindible per a fer front a situacions com la generada per la pandèmia, eliminant la necessitat de recórrer a estats policials amb la conseqüent regressió de les llibertats personals. Moltes entitats d'ESS ja

estan responent a la pandèmia de COVID-19 de diverses maneres. Aquestes iniciatives abasten múltiples àmbits: protecció social i sanitària, subministrament d'aliments i equips de prevenció, suport financer, educació i capacitació, sensibilització, cultura i arts, organització de l'ajuda comunitària, reconversió de la seua producció per a fer front a l'emergència, reestructuració de cadenes de subministrament, etc. No obstant això, el ple potencial d'entitats d'ESS per a l'etapa de recuperació dependrà de la voluntat dels governs de codissenyar i coproduir les polítiques públiques i les mesures de recuperació en el marc d'un enfocament de múltiples interessats.

Promoure l'accés als drets bàsics, especialment per a les persones més vulnerables

La reconstrucció de les economies locals serà crucial en l'era post-COVID-19, però per a "no deixar a ningú arrere", tots han de tindre drets bàsics iguals i universals. L'ESS és, en efecte, un mecanisme únic que proporciona accés universal a les oportunitats, la protecció i l'apoderament. Això es deu a la promoció de la ciutadania activa, la democràcia participativa i els sistemes econòmics pluralistes de l'ESS, que són essencials, especialment en situacions de crisis, per a arribar als grups més vulnerables i marginats. entitats d'ESS creen oportunitats (mitjançant l'acció col·lectiva), amplien la protecció (mitjançant l'assistència mútua) i potencien als individus i les comunitats (mitjançant una gestió democràtica basada en l'afiliació). Per exemple, en la seua qualitat d'empreses de base comunitària, les entitats d'ESS han sigut decisives per a augmentar l'accés a l'ocupació i al treball, millorar i integrar l'agricultura en xicoteta escala en les cadenes de valor de les agroempreses i millorar els mitjans de vida dels treballadors rurals mitjançant la prestació de serveis bàsics i la protecció social. Les cooperatives també promouen la representació ampliar la veu dels treballadors rurals. Les entitats d'ESS són idònies per a promoure la participació econòmica de la dona de tres maneres fonamentals: augmentant l'accés a l'ocupació i al treball, possibilitant la democràcia econòmica i el protagonisme, i impulsant l'experiència en matèria de lideratge i gestió. En aquest sentit, les entitats d'ESS seran crucials per a permetre que les persones amb discapacitats siguen part de la solució, contribuint plenament a la recuperació, en lloc de ser deixades arrere o vistes com un "problema afegit".

Generar solucions innovadores a nivell local

Atés que la majoria d'entitats d'ESS estan basades en els seus membres, estan arrelades en les seues comunitats, on exerceixen un paper essencial en el desenvolupament econòmic local i la governança local. En el marc de la recuperació, les entitats d'ESS poden afavorir no sols la creació d'oportunitats d'ocupació decent, sinó també un desenvolupament més centrat en les persones a nivell local. En aquest sentit, les entitats d'ESS tenen un gran potencial d'innovació perquè estan arrelades en el territori i naixen com a resposta a les necessitats o oportunitats de les comunitats. Per exemple, quan es tracta de l'emergència sanitària, s'han trobat solucions innovadores per part de cooperatives en molts països i en cooperació amb les autoritats locals. La ESS, sense pretendre substituir la salut pública, exerceix un paper complementari en la prestació de serveis de salut, tenint en compte la proximitat als seus membres i a les comunitats a les quals serveixen, d'acord amb el model de "salut comunitària". Les cooperatives d'Àfrica i Amèrica Llatina han facilitat l'accés de les persones que viuen amb el VIH als serveis d'atenció de la salut i els governs s'han inspirat en aqueixes iniciatives de l'ESS per a elaborar polítiques de salut pública. La majoria de les EES formen part de sistemes de producció sostenibles arrelats en les economies locals i regionals. Estan bé situeuas per a ajudar a enfortir aquesta relocalització. De fet, la crisi de COVID-19 ha revelat el vulnerables que són les cadenes de subministrament mundials de l'actual model de globalització, amb cadenes de subministrament molt fragmentades i amb el sistema 'just in time'. La falta d'equips de protecció individual disponibles és una crua realitat. A mesura que la crisi ha anat aprofundint, els governs, les empreses i els ciutadans s'han adonat de la fragilitat d'aquest sistema i que és necessari reestructurar les economies i els seus sectors d'activitat. La promoció de l'intercanvi de coneixements sobre solucions innovadores i bones pràctiques en matèria d'ESS és fonamental per a ampliar la visibilitat de les iniciatives i promoure l'aprenentatge i els intercanvis entre parells. Basades en els principis de solidaritat i no condicionalitat, les entitats d'ESS són un instrument estratègic que dona suport a les pràctiques innovadores adaptades a les possibilitats i contextos locals de les diferents parts del món. La recuperació i reconstrucció en l'era post-COVID-19 exigeix compartir els coneixements, les aptituds, els recursos i l'experiència en matèria d'ESS i, al mateix temps, crear xarxes regionals i interregionals centrades en les persones i basades en la solidaritat.

Donar suport a una transició ecològica justa

Ha de desenvolupar-se una transició justa cap a nous models econòmics que protegisquen als pobres i vulnerables del món, ja que són aquestes persones les que més pateixen les pandèmies i la degradació del medi ambient. Els enfocaments centrats en el mercat i dirigits per les empreses solen associar-se amb el procés de mercantilització i assignació de drets de propietat privada a la naturalesa, les solucions tecnològiques i el green washing, i corren el risc de reproduir la distribució desigual dels costos i beneficis associats amb el manteniment del statu quo. Atés que els sistemes alimentaris locals sostenibles basats en l'ESS no estan estructurats d'aquesta manera, sinó que tenen per objecte proporcionar als membres i les comunitats béns i serveis i sovint estan dirigits per la comunitat o són de la seua propietat, s'inclinen a fer front als desafiaments tant del canvi climàtic com de la reducció de la pobresa. En els últims anys també estan florint les botigues cooperatives de productors i consumidors, així com una nova ona de productes de "cultiu propi". Aquest creixement exponencial ha portat a la creació de noves plataformes de venda directa entre productors i consumidors, però també d'algunes "captures" corporatives. Això té un impacte significatiu en la nostra salut i en el planeta. A més, en un enfocament de desenvolupament sostenible és necessari passar dels sistemes lineals, que esgoten en gran manera els recursos amb altes emissions, generació de deixalles i grans repercussions en els ecosistemes i el capital natural, als sistemes d'economia circular, menys balafiadors, que utilitzen els recursos de manera més eficient i sostenible, al mateix temps que proporcionen oportunitats de treball i una major qualitat de vida. Moltes entitats d'ESS desenvolupen les seues activitats en el sector de l'economia circular.

L'EES actua com un mecanisme anticíclic

Les entitats d'ESS creen llocs de treball en els sectors tradicionals i en els sectors emergents. La important funció de l'ESS quant a manteniment d'ocupació es veu reforçada per el seu ben documentat caràcter anti cíclic, com ho demostra la seua resiliència en temps de crisi econòmica. A més, en contextos difícils, caracteritzats per la superposició de crisis socioeconòmiques estructurals, l'ESS actua com a mesura de mitigació transversal. Per exemple, en els contextos de refugiats/emigració, les entitats d'ESS han demostrat que treballen tant amb les persones refugiades/immigrants com amb les comunitats d'acolliment per a accedir a millors oportunitats econòmiques i permeten aprofitar una resposta integrada per a proporcionar una combinació de beneficis que reforcen mútuament als implicats. L'establiment d'estructures en les quals la comunitat local puga confiar i l'enfortiment de la governança local són fonamentals per a la consolidació de la pau i el treball en contextos de crisis.

4. Una crida a la acció

És crucial incloure a les entitats d'ESS en el marc dels esforços de l'Agenda 2030 i de la consecució dels Objectius de Desenvolupament Sostenible per a assegurar una "millor recuperació" i complir el principi inclusiu de "no deixar a ningú arrere". Els membres i observadors de la UNTFSSE, en aquest context de crisi del COVID-19, fan una crida a l'acció. Manifesten el següent:

Els governs han de centrar-se en les causes d'aquesta crisi en dissenyar les polítiques de reconstrucció

Si bé hi ha una clara necessitat de centrar-se en una immediata resposta humanitària, els governs no poden perdre de vista les causes fonamentals d'aquesta crisi i, per tant, han de promoure una recuperació basada en la comunitat mitjançant la creació de sistemes de salut més sòlids, treballant per a reduir la pobresa i la desigualtat i promovent un medi ambient més sa, sistemes alimentaris locals més sostenibles i societats més resilients.

Els governs han d'incloure a les entitats de l'Economía Social i Solidària en el disseny i l'aplicació de les mesures de resposta i recuperació

En l'era post-Covid19, a mesura que els governs aproven paquets d'estímul per a donar suport a la creació d'ocupació, la reducció de la pobresa, el desenvolupament i el creixement econòmic, **és necessari aprofitar les oportunitats per a fer el salt a economies plurals, que incloguen i promoguen models empresarials alternatius orientats a les persones i al planeta**. Per a promoure una visió transformadora, com se suggereix en el Programa 2030, i no continuar amb el "negoci com de costum", és necessari adoptar un nou paradigma de producció i consum sostenibles. Aquest paradigma ha de valorar qüestions com l'economia circular, l'agro ecologia, la innovació social, els circuits curts, la seguretat alimentària i els mecanismes financers innovadors, com les monedes locals i els béns comuns. Els governs han d'elaborar

polítiques públiques en sectors estratègics per a una millor recuperació de la crisi. La complexitat de la crisi a la qual ens enfrontem requereix una enorme quantitat de recursos, la qual cosa exigeix a més una cooperació entre els sectors públic i privat a diferents nivells. L'ESS pot exercir un paper important a causa de les seues característiques, ja que solen operar en àmbits d'utilitat pública.

Els governs han de propiciar inversions i polítiques a llarg termini en l'economia plural i l'elaboració d'indicadors addicionals de mesurament del progrés i del benestar

La inversió en sectors estratègics, que promouen el treball decent i sostenible i situen a les persones en el centre de l'activitat empresarial, entranya la diversificació de les inversions i l'elaboració i aplicació de polítiques creadores d'un entorn propici als diferents models d'empresa. A més, les polítiques públiques que tenen per objecte crear i enfortir els ecosistemes d'ESS són decisives per a la realització d'un programa de desenvolupament transformador. És necessari comptar amb indicadors que complementen el PIB i que fomenten i seguisquen amb major precisió els avanços en l'agenda centrada en l'ésser humà. L'elaboració d'indicadors suplementaris de progrés cap al benestar, la sostenibilitat ambiental i la igualtat serà crucial tant per a una recuperació millor i més ràpida com per a un desenvolupament sostenible i inclusiu a llarg termini.

UNITED NATIONS INTER-AGENCY TASK FORCE ON SOCIAL AND SOLIDARITY ECONOMY (UNTFSSE)

WHAT ROLE FOR THE SOCIAL AND SOLIDARITY ECONOMY IN THE POST COVID-19 CRISIS RECOVERY?

UNTFSSE STATEMENT, JUNE 2020